

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Олексюк Ольги Миколаївни про дисертаційне дослідження

Матвєєвої Ольги Олексandrівни «Теоретичні і методичні засади педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах

університету», представленого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Сучасний етап розвитку педагогічних досліджень не тільки в нашій країні, а й за її межами характеризується зростанням уваги до вивчення інтегративної категорії «якість освіти», що відображає відповідність освіти суспільним та індивідуальним потребам соціуму. Свідченням цього можуть слугувати багато численні міжнародні дослідження, в яких оцінюється якість освіти в різних країнах, установлюються рейтинги держав за цим показником, аналізуються чинники і шляхи його вдосконалення в системах освіти. Серед публікацій останніх років можна назвати праці Майкла Барбера та Мони Муршед, в яких відображені результати діяльності систем освіти багатьох країн світу з метою встановлення глибинних причин, що породжують різницю в якості освіти і динаміці її змін.

Актуальність теоретичної і практичної розробки окреслених вище проблем поглибується, як справедливо стверджує Матвєєва Ольга Олександровна, низкою вкорінених у системі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва суперечностей, зокрема, між традиційними підходами до підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва на кваліфікаційній основі та сучасними вимогами держави, суспільства, роботодавців до якісної підготовки компетентного фахівця, суб'єкта майбутньої професійної діяльності. Крім того, на рівні змісту технологій підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва підвищується потреба реальної практики у взірцях моніторингових технологій та важливість неперервної інтропекції за станом системи професійної освіти. Отож, на часі обґрунтування теоретичних і методичних засад педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах університету.

Важливо зазначити, що дисертаційне дослідження Ольги Олександрівни виконане згідно з темою науково-дослідної роботи теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (РК №0111U008876).

Високий ступінь достовірності наукових положень, висновків і результатів дослідження О.О.Матвєєвої підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних позицій дослідження; системним аналізом матеріалів; виявленням причинно-наслідкових зв'язків між елементами досліджуваної системи; широтою й різноманітністю теоретичної бази.

Науковий апарат дисертаційного дослідження (об'єкт, предмет, мета, завдання, наукова новизна тощо) сформульовано кваліфіковано. Структура дисертації чітка, логіка розгортання дослідницького пошуку переконлива: від розгляду теоретичних зasad дослідження і визначення сутності ключових понять до апробації системи діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва.

Одержанню вірогідних результатів сприяло застосування відповідного наукового інструментарію, який складається із вдало підібраних автором методів наукового пізнання: теоретичних, емпіричних, педагогічного експерименту та методів математичної статистики. Як бачимо, вибір методів дослідження зумовлений поставленою метою й відповідає завданням, які вирішуються автором, що дає змогу здійснити комплексний аналіз предмету дослідження.

Дисертація ґрунтується на багатій джерельній базі. Автором проаналізовано 812 наукових джерел (із них 63 іноземними мовами), в яких досліджувана проблема характеризується під кутом зору різних галузей науки, що створює передумови для системного висвітлення теми. Підвищенню ступеня обґрунтованості отриманих результатів сприяло використання у процесі дослідження робіт як вітчизняних і зарубіжних авторів (дисертацій, монографій, публікацій у періодичних виданнях, матеріалів конференцій тощо).

У дисертації, зміст якої складається з шести розділів, збалансовані теоретичні та прикладні складові, які підпорядковуються реалізації дев'яти завдань дослідження.

Вирішенню першого завдання – розкриття сутності понять, що складають науковий тезаурус дослідження якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва - присвячено перший розділ дисертаційного дослідження. У ньому здійснено системний огляд філософської, психологічної та педагогічної літератури, документів ЮНЕСКО, світової та вітчизняної практики, державних стандартів України, що дозволило дисертантці розкрити теоретичні основи дослідження та надати своє визначення поняття «якість освіти майбутніх учителів музичного мистецтва». У розділі проаналізовано матеріал вітчизняних та зарубіжних досліджень для характеристики структурних та функціональних компонентів системи «освітній процес» факультету мистецтв університету. Уперше досліджено освітній процес факультетів мистецтв університетів як об'єкт діагностикування, а також розглянута якість внутрішніх компонентів системи освітнього процесу з погляду їх рівнів: потенційного, процесуального й результативного.

Слушною і конструктивною, з нашого погляду, є думка автора про те, що поняття «якість освіти майбутніх учителів музичного мистецтва» в умовах університету є некласичним поняттям, контекстною категорією в структурі поняття «якість вищої освіти» і соціально обумовленою багатокомпонентною системою, регламентованою нормативно-законодавчими актами й соціальними замовниками, спрямованою на задоволення запитів майбутніх учителів музичного мистецтва, споживачів, роботодавців і суспільства загалом, що й визначає послідовне й ефективне формування компетенції/компетентностей випускників. До наукових здобутків дисерантки належить обґрунтування структури соціально-професійної компетентності випускника, що має три рівні, а також термінологічне визначення загальнопрофесійних та спеціалізовано-професійних компетенцій учителя музичного мистецтва. Особливий інтерес викликає виділення спеціалізовано-професійної компетентності майбутнього вчителя

музичного мистецтва як поєднання музично-теоретичної, музично-виконавської та музично-методичної компетенцій.

У другому розділі досить ґрутовно представлено генезу поняття «педагогічна діагностика» та його взаємозв'язки з якістю освіти майбутніх учителів музичного мистецтва (друге завдання дослідження). Використовуючи дескриптивний підхід, дисерантка ретельно вивчила проблему становлення та розвитку педагогічної діагностики. О.Матвеєва визначила періодизацію історичного розвитку педагогічної діагностики, що охоплює два періоди: донауковий, до кінця XIX ст., та наукового, з кінця XIX ст. і до сьогодні, кожний з яких характеризується домінуючим напрямом діагностування та відповідним інструментарієм. Так, однією з головних тез педагогічної освіти епохи Середньовіччя став підсумковий контроль знань з елементами творчості, зокрема, діалектичні турніри на богословсько-моральні теми. Основним гаслом педагогічних розробок наукового типу культури було створення педагогічних систем, в яких представлений спектр діагностичних прийомів та методів, що свідчать про розширення діагностичного поля: чіткі екзаменаційні вимоги до випускників, фіксація педагогічних спостережень, навчання учнів самооцінювання, тощо. Дисерантка дійшла висновку, що освітня ситуація наприкінці XIX ст. стимулювала розвиток реформаторських ідей і підходів, як у зарубіжній, так і у вітчизняній педагогіці, сприяла інтенсивному розробленню інноваційних методів і форм навчання, експериментальних дослідницьких і діагностичних засобів (стор. 101 дисертації).

Разом з тим, фіксуючи історичні зміни в якісній характеристиці педагогічної діагностики, бажано було б яскравіше представити історичні зміни окремих аспектів досліджуваного феномену, особливостей прирощування та стабілізації функцій педагогічної діагностики на основі структурно-функціонального методу. З нашого погляду, тенденція до зниження якості освіти виявила себе значно раніше, ще в радянський період нашої історії і була тісно пов'язана з масовизацією школи. Крім того, вивчаючи сучасний стан педагогічної діагностики майбутніх учителів музики у вітчизняній педагогіці, необхідно було б

глибше проаналізувати ідеї вітчизняних учених щодо адекватності педагогічної діагностики і методологем сучасної культурно-освітньої ситуації. Виходячи з того, що педагогічна діагностика не є простим результатом «чистої свідомості», сучасні вітчизняні науковці дедалі глибше усвідомлюють проблематику методологічної кризи. У тій мірі, в якій традиційні методологічні уявлення про процес педагогічного діагностування в освіті є наслідком особливостей культурного процесу, сучасна методологічна криза іманентна новій культурній ситуації, згідно з якою ефективність освітнього процесу та якість вищої освіти оцінюється гнучкістю освітніх програм, можливістю для студента входити в міжнародні мережі неперервної освіти та підвищувати свою конкурентоздатність на ринку праці. Тим не менш, аналіз наукових праць з порівняльної педагогіки, вивчення передового педагогічного досвіду свідчать про те, що у загальноєвропейському педагогічному досвіді сформувався дослідницько-орієнтований напрям у педагогічній освіті, який вибудовується як пошук нових орієнтирів педагогічної діагностики якості вищої мистецької освіти.

Розкриття сутності педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва дисерантка пов'язала з особливостями її проведення в умовах університету на двох рівнях: теоретичному та практико-орієнтованому. Слушними є ідеї автора щодо застосування психодіагностичних методик, а також тестування знань з музично-інструментальних та вокально-хорових дисциплін. Визначення особливостей педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах університету дисерантка пов'язала з використанням наукових підходів – системного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, індивідуального, технологічного та кваліметричного

Третій розділ дисертації присвячено вирішенню третього завдання наукового пошуку – вивчення стану дослідження проблеми у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії, її вирішення у практичній діяльності університетів. О. Матвеєва провела грутовий аналіз застосування інструментарію педагогічної діагностики в сучасних дисертаційних дослідженнях,

проаналізувала ряд докторських та кандидатських дисертацій з проблем педагогічної діагностики вищої школи, зокрема, й в мистецькій галузі. Не викликають сумніву положення дисертантки щодо визначення частоти застосування окремих діагностичних методів у розвідках сучасних науковців. Дійсно, для визначення частоти застосування окремих діагностичних методів у розвідках сучасних науковців необхідно застосовувати поряд з іншими методами, діагностичний метод контент-аналізу. Особливий інтерес викликає діагностування якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва у зарубіжних університетах, зокрема, Польщі, Німеччині, Скандинавії (Швеції і Данії), Великій Британії, Північній Ірландії. Аналіз застосування інструментів педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва зарубежем уможливив зробити такі висновки: в Німеччині та Республіці Польща освіта вчителів музичного мистецтва має психолого-педагогічне підґрунтя, в країнах Скандинавії та Великій Британії цей взаємозв'язок є менш помітним (стор. 171 дисертації).

Грунтовний аналіз Державних стандартів середньої та вищої освіти галузі знань «Мистецтво», навчальних планів університетів та навчальних робочих програм дисциплін засвідчив відмінності між основними елементами наявної кваліфікаційної моделі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва та вимогами, що висуваються до сформованості компетентностей в учнів загальноосвітніх шкіл. До наукових здобутків дисертантки належить аналіз нормативно-правової бази освіти майбутніх учителів музичного мистецтва, зокрема, щодо наявності дисципліни «Педагогічна діагностика» у програмах психолого-педагогічних дисциплін, а також аналізу використання методу тестування в процесі вивчення дисциплін професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. З цією метою було проаналізовано навчальні плани Інституту культури та мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Бердянського державного педагогічного університету, Криворізького державного педагогічного університету, факультету мистецтв Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. У

результаті проведеного аналізу визначено, що в програми музично-інструментальних та вокальних дисциплін уводяться різні форми контролю музично-естетичних знань – колоквіуми, презентації, семіотичний та герменевтичний аналізи музичних творів, написання анотацій. Майже всі респонденти вважають, що впровадження системи педагогічної діагностики в освітній процес факультету мистецтв буде мати вплив на якість освіти майбутніх учителів музичного мистецтва (стор. 201 дисертації).

Згідно з четвертим завданням у дослідженні обґрунтовано структуру соціально-професійної компетентності випускника. Важливим внеском у професійну освіту є спроектована трьохрівнева соціально-професійна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва. До беззаперечних результатів теоретичного аналізу можна віднести обґрунтування структури соціально-професійної компетентності випускника, розроблення класифікації компетенцій, згідно з визначенням зв'язків між поняттями «компетенція» й «компетентність» на основі Державного стандарту України ISO 9000-2001 «Системи управління якістю».

Неабиякий інтерес викликає визначення загальнопрофесійних та спеціалізовано-професійних компетенцій майбутнього вчителя музичного мистецтва. Дисерантка своєрідно розкриває спеціалізовано-професійну виконавську компетенцію майбутнього вчителя музичного мистецтва, спираючись на теоретичний аналіз наукових розвідок з музикознавства, згідно з якими музичне виконавство існує в трьох основних видах – сольному, ансамблевому й колективному. Обґрунтування структури соціально-професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва сприяє пошуку шляхів вирішення важливої дослідницької проблеми – розроблення стандартів вищої музично-педагогічної освіти, зорієтованих на проектування засобів діагностики якості вищої освіти в межах компетентнісного підходу.

Для вирішення п'ятого завдання дослідження дисерантка обґрунтувала концепцію, що містить теоретичне обґрунтування мети, змісту, ключових понять, а також ідей щодо відповідності соціальному замовленню з урахуванням світових

глобалізаційних процесів. Основою концепції дослідження є гуманістично-культуротворча парадигма, що дало можливість авторці обґрунтувати наукові підходи (системний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, індивідуальний, технологічний, квалімертичний) і принципи (загальнонаукові, дидактичні, професійно-етичні). Домінуючими у дослідженні є системний підхід, який дозволив обґрунтувати та дослідити об'єкти діагностування та компетентнісний, спрямований на обґрунтування і моделювання об'єктів діагностування, визначення якості результатів освіти майбутніх учителів музичного мистецтва.

Здійснюючи структурно-функціональний аналіз педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва (шосте завдання дослідження), авторка виокремила компоненти та їх зміст у системі «освітній процес» факультету мистецтв університету. Як результат – зроблено важливий крок у розробленні концептуальних зasad педагогічної діагностики якості освіти майбутніх фахівців в умовах університету.

Обґрунтування системи педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва (сьоме завдання) висвітлено у четвертому розділі дисертації. Система розкриває реалізацію ефективного функціонування педагогічної діагностики й припускає поєднання та інтеграцію всіх блоків для позитивного впливу на якість освіти майбутніх учителів музичного мистецтва. Ретельні пошуки і висока компетентність дисерантки дали змогу створити органічне поєднання цільового, концептуального, структурно-змістового, процесуального та результативного блоків. Важливим є також те, що результат функціонування системи О.Матвєєва розглядає як бінарний, що включає об'єктивний результат (позитивний вплив системи на якість освіти) і суб'єктивний результат (позитивна динаміка рівня сформованості соціально-професійної компетентності випускників).

У п'ятому розділі дисертаційного дослідження розкрито організаційно-методичне забезпечення для діагностування якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва (восьме завдання). Є всі підстави стверджувати, що гостра потреба в цілісному осмисленні організаційно-методичного забезпечення

педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах університету має забезпечуватися відповідним інструментарієм. Тому важливо, щоб створений інструментарій педагогічної діагностики був адекватним модернізаційним процесам у вищих навчальних закладах та індивідуальним траекторіям формування спеціалізовано-професійної виконавської компетентності майбутнього фахівця, а також спрямованим на стратегію підвищення якості освіти, формування мобільності та конкурентоспроможності фахівців на світовому та вітчизняному ринку праці. З огляду на це, запропоновані інструментарій та технологія педагогічної діагностики містять конструктивні ідеї.

Шостий розділ дослідницького пошуку дисерантка присвятила висвітленню поетапної реалізації дослідно-експериментальної роботи. Результативності експерименту сприяло застосування широкого комплексу методів науково-педагогічного дослідження, розробка авторського діагностичного інструментарію для визначення якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва (діагностична картка абітурієнта; діагностична картка для аналізу пізнавальної та поведінкової сфер студента; діагностична картка музично-виконавського розвитку студента; бланк соціометричного опитування групи про взаємини студентів; діагностична картка спостереження за групою (для кураторів), тощо. Беззаперечно вагомим внеском у визначення якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва є анкетування роботодавців та випускників за допомогою укладених авторкою анкет для визначення кількості випускників, які займаються самоосвітою, рівня задоволеності випускників здобутою освітою, задоволеності роботодавця освітою випускника. Встановлено позитивна динаміка у ставленні випускників до подальшого вдосконалення знань у музично-педагогічній галузі, задоволеністю роботодавців освітою випускника під час проведення експериментальної роботи. Особливої уваги заслуговує узагальнення та оформлення результатів експерименту на 83 сторінках Додатків, які містять 32 таблиці і 8 рисунків, що сприяє кращому розумінню матеріалів, поданих у дисертації.

Слід наголосити на цінності дослідницьких матеріалів, що мають практичну значущість з розроблення організаційно-методичного забезпечення для діагностування якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва. Окремо слід відзначити авторські розробки інструментарію педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва, представленого у Додатках в аспекті їх практичної значущості.

У дослідженнях подальшого розвитку набули критерії ефективності педагогічних систем. Дисертанткою визначено критерії та показники ефективності системи педагогічної діагностики (дев'яте завдання) на процесуальному (критерії якості компонентів освітнього процесу) та особистісному (сформованість соціально-професійної компетентності випускника) рівнях.

У цілому слід відзначити коректність і доцільність посилань та коментарів, наведених у роботі, що свідчить як про ретельність дисертантки, так і про її свідомий підхід до проведення дослідження. Стиль викладу матеріалу вказує на її послідовне прагнення і спрямованість на узагальнення та конкретизацію отриманих результатів.

Таким чином, аналіз результатів дослідження О.О.Матвеєвої дає підстави стверджувати, що воно має теоретичне і практичне значення для розв'язання метапроблеми – створення концепції педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва. Наведені в тексті побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну оцінку дослідження.

Підводячи підсумки аналізу завдань дисертаційної роботи О.О.Матвеєвої, видіlimо основоположні моменти, які, на наш погляд, можуть здійснити прорив у розумінні нових реалій вищої педагогічної освіти:

- отримано фундаментальні за актуальністю та ефективністю наукові результати, які істотно розвивають концепцію педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва;

- здійснено експериментальну апробацію методичної системи, що дає підстави вважати перспективним використання наукових здобутків Ольги Олександровни Матвєєвої в розробленні освітніх програм нового покоління.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Основні наукові результати дослідження О.О.Матвєєвої розкрито в 54 наукових і навчально-методичних працях, зокрема: 1 монографії, 3 навчально-методичних виданнях (посібник, науково-методичні матеріали, програма), 23 статтях у фахових виданнях України, 4 статтях у закордонних фахових виданнях, 23 публікаціях у збірниках матеріалів і тезах конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 51,21 у. д.а.

Оцінка змісту й оформлення дисертації та автореферату

Дисертація та автореферат написані грамотно й оформлені згідно з вимогами пунктів 9, 11, 12 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” (постанова Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р.). Стиль викладу в них матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій доступний для їх сприйняття. Зміст автореферату повністю ідентичний основним положенням дисертації. У авторефераті основні положення дисертації викладені повно й докладно. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, висловимо деякі зауваження і побажання:

1. Робота набула б більшої досконалості, якби дисерантка ширше й грунтовніше представила сучасний зарубіжний досвід щодо якості освіти і динаміки її змін у глобалізованому світі.

2. У дисертації недостатньо представлено можливості використання інформаційних технологій в процесі педагогічної діагностики соціально-професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

3. У другому розділі дисертації має місце дещо компілятивний аналіз історичних аспектів педагогічної діагностики якості освіти. Крім того, доцільно було б виявити тенденції розвитку педагогічної діагностики якості освіти на різних історичних етапах.

4. У дисертації порушено вимоги щодо коректності аргументів, які передбачають використання в процесі верифікації широко визнані положення. Так, наприклад, на сторінці 215 дисертації автор стверджує, що аналіз наукової літератури дав змогу виділити закономірності проведення педагогічної діагностики. Логічна некоректність полягає в тому, що порушується вимога обґрунтування використаних аргументів від тези, коли на основі невеликої кількості фактів виводяться педагогічні закономірності.

5. У четвертому розділі дисертації використовується велика кількість компонентів, блоків, етапів тощо, однак, вся ця інформація недостатньо синтезується, що не забезпечує системність та адекватність оцінки результатів дослідження в їх цілісній характеристиці.

6. Визначаючи творчий рівень сформованості соціально-професійної компетентності випускника (стор. 280 дисертації) дисерантка зводить його до наявності знань, умінь і навичок, що свідчить про недооцінку особистісних та соціальних якостей вчителя музичного мистецтва як основних складових в контексті гуманістичної парадигми мистецької освіти.

Зазначені зауваження і побажання істотно не впливають на загальний позитивний висновок щодо оцінки дисертаційної роботи О.О.Матвеєвої.

Таким чином, узагальнюмо, що дисертація Ольги Олександровни Матвеєвої на тему «Теоретичні і методичні засади педагогічної діагностики якості освіти майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах університету», є ґрунтовним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що має наукову новизну та практичне значення. Дисертація, подана на здобуття наукового ступеня доктора

педагогічних наук, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 „Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, а її автор, Ольга Олександрівна Матвєєва заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики
музичного мистецтва
Київського університету імені Бориса Грінченка

О.М.Олексюк

